

Aktorzy niepaństwowi

Między stabilizacją a destabilizacją relacji międzynarodowych

pod redakcją Radosława Bani i Zbigniewa Bednarka

Aktorzy niepaństwowi

Między stabilizacją a destabilizacją
relacji międzynarodowych

WYDAWNICTWO
UNIWERSYTETU
ŁÓDZKIEGO

Aktorzy niepaństwowi

Między stabilizacją a destabilizacją relacji międzynarodowych

pod redakcją Radosława Bani i Zbigniewa Bednarka

Radosław Bania (ORCID: 0000-0002-7401-2923)
Zbigniew Bednarek (ORCID: 0000-0002-1609-7711) – Uniwersytet Łódzki
Wydział Studiów Międzynarodowych i Politologicznych
Katedra Teorii i Historii Stosunków Międzynarodowych, 90-127 Łódź, ul. Składowa 43

RECENZENCI

Łukasz Donaj, Radosław Fiedler

REDAKTOR INICJUJĄCY

Katarzyna Włodarczyk-Gil

OPRACOWANIE REDAKCYJNE

Bogusława Kwiatkowska

SKŁAD I ŁAMANIE

AGENT PR

KOREKTA TECHNICZNA

Wojciech Grzegorzczak

PROJEKT OKŁADKI

Tomasz Kochelski

Grafika wykorzystana na okładce: [Freepick.com/Artistdesign13](https://www.freepick.com/Artistdesign13)

© Copyright by Authors, Łódź 2022

© Copyright for this edition by Uniwersytet Łódzki, Łódź 2022

Wydane przez Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego

Wydanie I. W.09715.19.0.K

Ark. wyd. 9,0; ark. druk. 9,125

ISBN 978-83-8220-881-8

e-ISBN 978-83-8220-882-5

Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego

90-237 Łódź, ul. Jana Matejki 34a

www.wydawnictwo.uni.lodz.pl

e-mail: ksiegarnia@uni.lodz.pl

tel. 42 635 55 77

Spis treści

Radosław Bania, Zbigniew Bednarek Wprowadzenie	7
Agnieszka Bógdał-Brzezińska Aktorzy niepaństwowi w cyberprzestrzeni i przestrzeni kosmicznej	11
Małgorzata Pietrasiak Interregionalni uczestnicy w stosunkach międzynarodowych Rosyjska idea Wielkiego Partnerstwa Euroazjatyckiego	33
Marcin Chełminiak Euroregionalny wymiar współpracy aktorów pozapaństwowych na pograniczu polsko-rosyjskim	47
Aleksandra Kruk Rola aktorów niepaństwowych w kształtowaniu dyskursu o bezpieczeństwie międzynarodowym podczas konferencji monachijskich	65
Olga Nadskakuła-Kaczmarczyk Strategia walki o zmianę reżimu politycznego rosyjskiej opozycji antysystemowej	77
Michał Marcin Kobierecki Międzynarodowe organizacje sportowe jako aktorzy stosunków międzynarodowych	95
Artur Niedźwiecki Idea „good governance” w ujęciu modelu centro-peryferyjnego	115
Aleksandra Spancerska Ruch Fethullaha Gülena jako przykład niepaństwowego aktora na arenie międzynarodowej	133

Wprowadzenie

Współczesne stosunki międzynarodowe charakteryzuje narastająca komplikacja relacji zarówno w wymiarze przedmiotowym, jak i podmiotowym. W tym ostatnim pojawia się kwestia uczestnictwa w stosunkach międzynarodowych. Należy wskazać przy tym, że uczestnicy (aktorzy) i relacje zachodzące pomiędzy nimi tworzą podmiotową strukturę systemu międzynarodowego. Zgodnie z definicją prof. Jacka Ziemowita Pietrasia „uczestnikiem stosunków międzynarodowych, dzięki stale prowadzonym działaniom transgranicznym, jest działająca świadomie i zorganizowana grupa społeczna, zdolna do wywierania wpływu na stosunki międzynarodowe”¹. Podstawowa, choć nie jedyna, klasyfikacja uczestników stosunków międzynarodowych dzieli ich na państwowych i niepaństwowych (*Non-State Actors* – NSA)². O ile skład podmiotowy pierwszej grupy jest niejako oczywisty (państwa), to w przypadku drugiej z nich mamy do czynienia ze strukturalnie rozbudowaną grupą. Chociaż poszczególni badacze różnią się między sobą w zdefiniowaniu ostatecznego składu tej grupy. Best Arts wskazuje natomiast, że większość autorów zajmujących się NSA jest zgodna co do istnienia pięciu kategorii uczestnictwa. Są to według niego: rządowe organizacje międzynarodowe (IGOs), organizacje pozarządowe (INGOs), korporacje transnarodowe (TNC), wspólnoty epistemiczne oraz pozostałe podmioty³.

¹ T. Łoś-Nowak (red.), *Współczesne stosunki międzynarodowe*, Wrocław 1997, s. 40.

² Na przykład Józef Kukułka wprowadził także podział na uczestników podmiotowych i przedmiotowych. W pierwszej grupie umieścił podmioty stosunków międzynarodowych i podmioty prawne, natomiast w drugiej wskazał m.in. zjawiska i rzeczy, które stanowią elementy systemów oddziaływań międzynarodowych (J. Kukułka, *Międzynarodowe stosunki polityczne*, Warszawa 1982, s. 18).

³ Wspólnoty epistemiczne to transgraniczne sieci eksperckie, które charakteryzują się wspólnotą poglądów w zakresie istotnych kwestii dotyczących zagadnień międzynarodowych. Arts do ostatniej kategorii klasyfikacyjnej zalicza ruchy wyzwolenicze, organizacje powstańcze, sieci przestępcze i terrorystyczne, a także kościoły i zrzeszenia prywatne (B. Arts, *Non-State Actors in Global Governance Three Faces of Power*, https://www.econstor.eu/bitstream/10419/85112/1/2003-04_online.pdf, s. 3–4 [dostęp: 27.11.2021 r.]).

Chociaż, zgodnie z paradygmatem realistycznym, państwa pozostają pierwotnymi i autonomicznymi aktorami stosunków międzynarodowych, to stopień komplikacji współczesnego systemu międzynarodowego wzrasta wraz z liczbą, a przede wszystkim transgraniczną aktywnością innych aktorów stosunków międzynarodowych. Tym samym aktorzy niepaństwowi wpływają w coraz większym stopniu na strukturę systemu międzynarodowego zarówno w wymiarze globalnym, jak i regionalnym. Wpływ ten może mieć dwojaki charakter, zarówno negatywny, jak i pozytywny. Wyraźnie podkreśla to chociażby Iwona Popiuk-Rysińska, stwierdzając, że uczestnictwo w stosunkach międzynarodowych wiąże się z każdym rodzajem aktywności (pozytywnym i negatywnym). Przy czym musi być ona „[...] świadomym i celowym postępowaniem niezależnie od czasu jego trwania, skomplikowania, czy wydatkowania energii”⁴.

Wartym podkreślenia jest liczebna asymetria w odniesieniu do dwóch zasadniczych rodzajów uczestnictwa w systemie międzynarodowym. W zależności od przyjętych kryteriów liczba państw we współczesnym systemie międzynarodowym oscyluje wokół dwustu. Natomiast w odniesieniu do aktorów niepaństwowych nie jest raczej możliwe podanie skończonej czy nawet przybliżonej ich liczby. Na przykład dane zawarte w *Yearbook of the International Organizations* wskazują na istnienie ponad siedmiu tysięcy wszystkich typów organizacji o charakterze międzyrządowym oraz ponad sześćdziesięciu sześciu tysięcy organizacji pozarządowych. Razem daje to niebagatelną liczbę blisko siedemdziesięciu czterech tysięcy takich struktur organizacyjnych⁵. W odniesieniu do pozostałych rodzajów NSA nie sposób podać choćby przybliżonych danych. Dane powyższe sugerują jednak, że współczesny system międzynarodowy jest tworem o daleko posuniętym stopniu komplikacji, w którym uzewnętrzniają się interesy i działania ogromnej liczby podmiotów sprawczych. Skala zjawiska jest zatem ogromna, co z jednej strony pokazuje, jak rozbudowany jest podmiotowy wymiar stosunków międzynarodowych, a z drugiej, jak rozległe jest to pole badawcze.

Celem niniejszej monografii jest dokonanie przeglądu miejsca, roli, znaczenia i wpływu aktorów niepaństwowych na różne obszary współczesnych stosunków międzynarodowych oraz zakresu ich relacji z uczestnikami państwowymi. Będzie ona również dążyć do pokazania, w jakim stopniu aktorzy

⁴ E. Haliżak, R. Kuźniar (red.), *Stosunki międzynarodowe. Geneza, struktura, dynamika*, Warszawa 2001, s. 87.

⁵ Dane te rejestrują również organizacje już niefunkcjonujące (*Yearbook of International Organizations 2020–2021. Guide to Global Civil Society Networks*, Edition 58, vol. 1 (A), *Organisations Description and Cross-References*, Brussels 2021, s. xxi).

niepaństwowi zyskują autonomię w systemie międzynarodowym, a w jakim zakresie ich działalność wynika z przestrzeni dopuszczonej lub niezagospodarowanej przez państwa. Wreszcie, do rozważenia pozostaje także charakter i skala wpływu poszczególnych aktorów na funkcjonowanie systemu międzynarodowego. Inaczej rzecz ujmując – w jakim zakresie i w jaki sposób NSA oddziałują stabilizująco lub destabilizująco zarówno w wymiarze globalnym, jak i regionalnym.

Niniejsza monografia jest efektem zainteresowań zespołu badaczek i badaczy reprezentujących polskie ośrodki akademickie i badawcze – Uniwersytet Łódzki, Uniwersytet Warszawski, Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie, Uniwersytet Zielonogórski, Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie oraz Instytut Mostów Europy w Łodzi. Struktura opracowania uwzględnia szerokie spektrum funkcjonowania aktorów niepaństwowych na arenie międzynarodowej, począwszy od aspektu przestrzeni kosmicznej i cyberprzestrzeni, przez wybrane perspektywy regionalne, na ujęciach problemowych kończąc.

Pracę otwiera rozdział autorstwa **Agnieszki Bógdał-Brzezińskiej**, w którym przedstawiła ona rozważania dotyczące funkcjonowania aktorów niepaństwowych we współczesnych stosunkach międzynarodowych. Autorka wskazała, że również cyberprzestrzeń i przestrzeń kosmiczna są obszarami, w których zaznacza się wpływ działalności aktorów niepaństwowych. Badaczka, wychodząc od opisu ewolucji dyskursu teoretycznego, charakteryzuje oba obszary aktywności uczestników stosunków międzynarodowych oraz sposoby funkcjonowania w nich aktorów niepaństwowych.

Małgorzata Pietrasiak przeanalizowała zagadnienie funkcjonowania powiązań transregionalnych. Autorka omówiła uwarunkowania działalności międzyregionalnych organizacji międzynarodowych. Wskazuje na funkcje, jakie tego typu instytucje pełnią w procesie integracji międzynarodowej. Zagadnienie to jest przedstawiane na przykładzie rosyjskiego projektu utworzenia Wielkiego Partnerstwa Euroazjatyckiego (Great Euroasian Partnership – GEP).

O euroregionalnym wymiarze współpracy aktorów pozapaństwowych na pograniczu polsko-rosyjskim pisze w swoim tekście **Marcin Chełminiak**. Ukazał on współpracę transgraniczną między północno-wschodnimi regionami Polski a obwodem kaliningradzkim od końca XX w., zwracając uwagę m.in. na cele Euroregionu „Bałtyk” oraz sposoby ich realizacji, a także na Strategię Unii Europejskiej dla Regionu Morza Bałtyckiego, której głównym dążeniem jest koordynacja działań aktorów państwowych i pozapaństwowych w celu promowania zrównoważonego rozwoju regionu.

Analizę sposobu, w jaki wybrani aktorzy niepaństwowi konstruowali dysputę o bezpieczeństwie międzynarodowym podczas monachijskich konferencji pokojowych i monachijskich konferencji ds. bezpieczeństwa, przedstawia

Aleksandra Kruk. Badaczka m.in. wskazuje na zaangażowanie mediów w relacjonowanie i uczestniczenie w obu konferencjach, a także rozważa rolę aktorów niepaństwowych na przykład w odniesieniu do kwestii propagowania pa-
cyfizmu i ochrony praw człowieka.

Przedstawienia, w jaki sposób od 2012 r. rosyjska opozycja zmieniała swoją strategię walki z systemem politycznym, którego symbolem jest dla niej prezydent Rosji Władimir Putin, podjęła się **Olga Nadskakuła-Kaczmarczyk.** Odnosząc się do liderów, ruchów politycznych i partii, charakteryzuje cele rosyjskiej opozycji oraz strategię jej działania. Ponadto zwraca uwagę na ideę zjednoczenia rosyjskiej opozycji, a także na protesty antyrządowe.

Scharakteryzowania międzynarodowych organizacji sportowych jako aktorów stosunków międzynarodowych podjął się **Michał Marcin Kobierecki.** W swoim tekście ukazuje zagadnienie dyplomacji sportowej. Przedmiotem analizy jest określenie zakresu relacji pomiędzy międzynarodowymi organizacjami, zarządzającymi sportem międzynarodowym, a państwami. Autor wyjaśnia, w jaki sposób organizacje te są zdolne do wywierania nacisku na państwa, szczególnie w kwestii organizacji wielkich imprez sportowych.

Swoją refleksję na temat obszarów peryferyjnych w strukturach globalnych, ze szczególnym uwzględnieniem problematyki wdrażania tam zasad tzw. „dobrego współzarządzania”, przedstawił **Artur Niedźwiecki.** Badacz przedstawił powiązania i współzależności między terytoriami marginesowymi a procesem europeizacji. Odnosił się także do recepcji idei „good governance” w Europie Środkowo-Wschodniej i na Bałkanach.

Rozważania dotyczące Ruchu Fethullaha Gülena jako przykładu niepaństwowego aktora na arenie międzynarodowej zaprezentowała **Aleksandra Spancerska.** Istotnym punktem odniesienia jest koncepcja *soft power.* Autorka przyjmuje założenie, że odnosi się ona nie tylko do aktorów państwowych, ale także niepaństwowych. W rozdziale tym ukazano, w jakim zakresie działalność ruchu wpływa na *soft power* Republiki Turcji.

Radosław Bania, Zbigniew Bednarek

Agnieszka Bógdał-Brzezińska

Uniwersytet Warszawski

 <https://orcid.org/0000-0003-0247-1941>

Aktorzy niepaństwowi w cyberprzestrzeni i przestrzeni kosmicznej

Ewolucja dyskursu teoretycznego o aktorach niepaństwowych

Pamiętając o ewolucji podejścia transnarodowego, na potrzeby niniejszego opracowania należy zwrócić uwagę na fazy rozwoju dyskursu teoretycznego o aktorach niepaństwowych. Już w początku lat 70. XX w. zostały zdefiniowane stosunki transnarodowe z udziałem korporacji ponadpaństwowych, kościołów, ruchów rewolucyjnych i związków zawodowych. Główne założenia podejścia zw. koncepcją współzależności międzynarodowych wskazywały, że państwa nie są jedynymi ani jednorodnymi podmiotami polityki światowej, potęga nie jest efektywnym narzędziem polityki, a dziedziny stosunków międzynarodowych, które państwo monopolizuje (tj. wojskowość i polityka), tracą na znaczeniu. Ich miejsce zajmują inne – coraz bardziej kontrolowane przez podmioty niepaństwowe (tj. handel światowy, ochrona środowiska, religia). Rola podmiotów niepaństwowych polega na zwiększaniu wrażliwości państw na impulsy zewnętrzne (rola pasów transmisyjnych). W próbach wtórnego podporządkowania państwom podmiotów transnarodowych uwydatnia się własne cele i pewna autonomia niepaństwowych uczestników stosunków międzynarodowych. Szeroką wykładnię „aktorów w polityce światowej” dał klasyk instytucjonalnego neoliberalizmu – Oran Young. W eseju z 1972 r. pt. *Aktorzy w polityce światowej* definiował aktora międzynarodowego jako: „każdy zorganizowany podmiot, który składa się, przynajmniej pośrednio, z ludzi, którzy nie są pod żadnym względem podporządkowani żadnemu innemu

podmiotowi w systemie światowym i uczestniczą w relacjach władzy z innymi podmiotami”¹. Za zwolennikami teorii integracji Young powtórzył tezę nieefektywności instytucji państwowych w sferze zaspokajania potrzeb jednostki w niepolitycznych i niewojskowych obszarach bezpieczeństwa. Rozbieżność między rosnącym znaczeniem *soft power* i polityką zaprzeczania temu, stosowaną przez państwa narodowe, pogłębiała – zdaniem Younga – światową anarchię, powstrzymując postęp². Analizując dyskurs neoliberalnych transnacionalistów, do których również się zaliczał, wskazał na rolę organizacji i korporacji działających w sektorze światowej gospodarki i technologii.

Jeśli przyjmiemy, że aktorem międzynarodowym jest „każdy podmiot, który odgrywa możliwą do zidentyfikowania rolę w stosunkach międzynarodowych”³, trzeba będzie rozważyć, jak dalece autonomiczny jest ów aktor zarówno w swoich zamiarach, jak również w skali i zakresie odgrywanej przez siebie roli. M.P. Sullivan na początku lat 80. XX w. zauważał, że wszystkie podmioty niepaństwowe są suwerenne, są niezależnymi bytami⁴. W latach 90. XX w. część debaty o statusie aktorów międzynarodowych została ukierunkowana na jednostkę, przy czym we wczesnej epoce postzimnowojennej zagadnienie to podejmowano z ostrożnością i komentowano krytycznie, wskazując na przypadkową i doraźną rolę osób w stosunkach międzynarodowych⁵. Już wówczas retrospektywne opracowanie Gustaafa Geeraerts pt. *Analyzing Non-State Actors in World Politics*⁶ podsumowało stanowiska powtarzające się w głównych paradygmatach teorii stosunków międzynarodowych na temat podmiotów lub aktorów niepaństwowych. Ich rozwinięcie znajdziemy np. u Karen Mingst w uproszczonym podziale na trzy najbardziej kluczowe typy aktorów międzynarodowych w kolejności rangi: państwo, jednostkę i organizacje międzynarodowe⁷. Radovan Vukadinović uważał z kolei, że właściwym określeniem

¹ O.R. Young, *The Actors in World Politics*, [w:] J.N. Rosenau, B. Vincent Davis, M.A. East, *The Analysis of International Politics*, New York 1972, s. 140.

² *Ibidem*, s. 125, 128.

³ G. Evans, J. Newnham, *The Dictionary of World Politics: A Reference Guide to Concepts, Ideas and Institutions*, New York, London, Toronto 1990, s. 6.

⁴ M.P. Sullivan, *Transnationalism, Power Politics and the Realities of the Present System*, [w:] M. Williams, *International Relations in the Twentieth Century*, London 1989, s. 255–274.

⁵ Por. J.N. Rosenau, *Turbulence in World Politics: A Theory of Change and Continuity*, Princeton 1990.

⁶ G. Geeraerts, *Analyzing Non-State Actors in World Politics*, „Pole Paper Series” 1995 (October), vol. 1, no. 4, <http://poli.vub.ac.be/publi/pole-papers/pole0104.htm> (dostęp: 21.02.2020 r.).

⁷ K. Mingst, *Podstawy stosunków międzynarodowych*, Warszawa 2006, s. 103, 139, 163.

jest kategoria uczestników, czyli „nosicieli wydarzeń na arenie międzynarodowej”⁸, których rozpoznać można poprzez katalog poniższych atrybutów: ciągłości działania, świadomego zamiaru i efektywności. Wśród grup uczestników autor ten wyróżniał: państwo, międzynarodowe organizacje rządowe i pozarządowe, międzynarodowe ruchy polityczne, korporacje międzynarodowe, wspólnoty religijne i kościół katolicki, narody, a także jednostkę.

Na gruncie polskim solidny wkład metodologiczny do studiów nad aktorami międzynarodowymi wnieśli badacze związani z warszawskim i lubelskim ośrodkami studiów międzynarodowych. Ziemowit J. Pietraś uwzględnił typologię ośmiu pojęć wyjaśniających kwestię uczestnictwa w stosunkach międzynarodowych, przy czym analizie poddane będą różnice między aktorem, sprawcą a uczestnikiem⁹. Aktor stosunków międzynarodowych to integralna całość, wpływająca na wydarzenia międzynarodowe. Specyfika tego pojęcia pozwala zakładać, iż ma on zdolność odgrywania różnorodnych ról międzynarodowych, np. roli mocarstwa, roli mediatora, *etc.* Uczestnik stosunków międzynarodowych oznacza zorganizowaną grupę społeczną, której działania wykraczają poza granice państwa i mają na celu modelowanie stosunków między państwami. Sprawca stosunków międzynarodowych jest dla Pietrasia swoistą metaforą, symbolizuje rzeczywisty wpływ obiektu na światową scenę, przy czym kategoria ta ma konotację negatywną, wiąże się z odpowiedzialnością za skutki. Józef Kukułka, posługując się określeniem „uczestnicy międzynarodowi”, wymieniał wśród nich narody, traktowane jako uczestnicy pierwotni; państwa – uczestnicy wtórni; organizacje międzynarodowe, aktorów transnarodowych¹⁰. Czytelną wykładnię uczestnictwa w stosunkach międzynarodowych przedstawiła Irena Popiuk-Rysińska, która zdefiniowała je jako „udział podmiotu w zbiorowej aktywności, działanie w powiązaniu z innymi, bądź wnoszenie własnego wkładu w rezultaty zbiorowej aktywności, należenie do grupy tych, których działania wywołały określony skutek. W pierwszym przypadku chodzi o proces działań zbiorowych, w drugim – jego rezultaty”¹¹. Prowadzi to do stwierdzenia, iż uczestnik jest jednym z elementów aktywnych w danej materii podmiotów, który ponosi skutki współuczestnictwa w stosunkach międzynarodowych. Wśród uczestników wymienione zostały: państwa oraz uczestnicy niepaństwowi, tj. narody, organizacje międzyrządowe i inne związki państw, zbiorowe niekomercyjne podmioty, tj. organizacje

⁸ R. Vukadinović, *Międzynarodowe stosunki polityczne*, Warszawa 1980, s. 165.

⁹ Z.J. Pietraś, *Podstawy teorii stosunków międzynarodowych*, Lublin 1986, s. 68.

¹⁰ J. Kukułka, *Wstęp do nauki o stosunkach międzynarodowych*, Warszawa 2003, s. 99–115.

¹¹ I. Popiuk-Rysińska, *Uczestnicy stosunków międzynarodowych, ich interesy i oddziaływanie*, [w:] E. Haliżak, R. Kuźniar (red.), *Stosunki międzynarodowe. Geneza, struktura, dynamika*, Warszawa 2006, s. 88.

pozarządowe, kościoły czy organizacje terrorystyczne, zbiorowe podmioty komercyjne – przedsiębiorstwa czy grupy przestępcze, prywatne i subpaństwowe podmioty krajowe, prowadzące aktywność transgraniczną: regiony, osoby fizyczne, partie polityczne.

Warto też wspomnieć Andrzeja Dumałę czy Sławomira P. Sałajczyka, którzy jeszcze w latach 90. XX w. precyzyjnie dookreślali filary zmian zdolności kontrolnych współczesnych państw i okoliczności pojawienia się aktorów niepaństwowych¹². Zmiany próbowano wyjaśnić za pomocą czterech kategorii: erozji suwerenności, dyfuzji i dywersyfikacji potęgi oraz luki między aspiracjami a możliwościami państw. Epoka pozimnowojenna sprzyjała pluralizmowi podmiotów albo aktorów transnarodowych, którzy byli niepaństwowi, pozarządowi, nieterytorialni i niesuwerenni. Ich mnogość i aktywność, przy wysokiej specjalizacji jako konkurencji dla omnipotentnych państw, wymuszała ze strony tych ostatnich działania korekcyjne, minimalizujące straty kosztem tychże aktorów. Działania korekcyjne pojawiały się w momencie, gdy rządy uświadamiały sobie lukę między dotychczasową praktyką sprawowania władzy i nadal istniejącymi aspiracjami a realną konkurencyjnością podmiotów niepaństwowych. Rosnąca luka między aspiracjami a możliwościami państw mobilizowała władze do częściowej cesji kompetencji władczych na aktorów niesuwerennych. Tak ujawniała się prawidłowość dywersyfikacji potęgi polegająca na zachowaniu części uprawnień przez państwa (głównie funkcje obronne, prawotwórcze, dotyczące obywatelstwa itp.), a obok – utrwał fenomen dyfuzji suwerenności, gdzie część podmiotów niepaństwowych, np. organizacje międzyrządowe, a ostatnio – również ugrupowania terrorystyczne wykazywały zarówno zdolność ochrony ludności (*peacekeeping*), jak i kontroli terytorium (Al-kaida, tzw. Państwo Islamskie). Teoria dyfuzji potęgi służy również dziś do wyjaśniania skali i tempa wpływu aktorów niepaństwowych na bezpieczeństwo międzynarodowe. „Mnożnikiem ich potęgi jest rozwój technologii informatycznych i komunikacyjnych, co więcej – zaczynają one dysponować środkami mogącymi (dzięki massmediom) kształtować opinię publiczną i wpływać na politykę państw”¹³.

¹² Por. A. Dumała, *Uczestnicy transnarodowi – podmioty niezależne czy kontrolowane przez państwa?*, [w:] E. Haliżak, I. Popiuk-Rysińska (red.), *Państwo we współczesnych stosunkach międzynarodowych*, Warszawa 1995, s. 212–231; S.P. Sałajczyk, *Teoretyczne wizje rzeczywistości międzynarodowej*, „Stosunki Międzynarodowe” 1995, vol. 17, s. 35–62.

¹³ T.R. Aleksandrowicz, *Świat w sieci. W poszukiwaniu nowego paradygmatu bezpieczeństwa międzynarodowego*, Warszawa 2014, s. 15.